

Wie is nu precies overdreven risico-avers?

Onzichtbaar volksgezondheidswerk heeft onze veiligheid sterk verhoogd. Het misspenderen van miljarden euro's vanwege overdreven risico-aversie bedreigt nu echter deze verworven veiligheid. Is de burger echter wel zo risico-avers?

Het kan niet vaak genoeg gezegd worden: onze veiligheid is nog nooit zo hoog geweest als wordt uitgegaan van de enige – wat mij betreft – zinnige maatstaf daarvoor, namelijk onze gemiddelde (gezonde) levensduur. We leven twee keer zo lang als 200 jaar geleden en de levensduur neemt nog steeds, zij het marginaal, toe.

Deze verbluffende sprong is grotendeels het gevolg van het ‘onzichtbare’ volksgezondheidswerk dat centraal staat in dit nummer. Paul Huijts zegt daarover terecht “Dat dit voortdurende inzet en alertheid vergt van de overheid, van professionals en van bedrijven, is minder bekend. Het valt pas op als er een keer iets mis gaat. Toch moet er voortdurend een afweging worden gemaakt tussen veiligheid, kosten en werkzaamheid”. Binnen het domein van de volksgezondheid bestaat daarvoor een heldere maat: 20.000 euro per gewonnen gezond levensjaar.

En precies hier loert het gevaar van disproportioneel veiligheidsbeleid als reactie op incidenten: regelmatig voelen politiek en overheid zich genoodzaakt om veel te veel geld te spenderen aan kleine bedreigingen van de volksgezondheid. Daardoor kan het werkelijk belangrijke werk in het gedrang komen. De miljarden die gespenseerd zijn, worden of dreigen te worden aan kleine risico's als legionella, BSE, hoogspanning en spoorveiligheid zijn bekende uitwassen.

DE NARRIGE BURGER ALS ZWARTE PIET

Een regelmatig genoemde factor voor het ontstaan van disproportioneel veiligheidsbeleid is de bange Nederlandse burger. Zowel beleidsmedewerkers, bestuurders, politici als wetenschappers stellen regelmatig dat zij weten dat het de wens van

de (Nederlandse) burger is om risico's met meer veiligheidsbeleid te lijf te gaan.

Eigenlijk weten wij vrijwel niets over die wens. Er bestaat wel veel wetenschappelijk onderzoek naar de risicoperceptie van mensen. Al dit onderzoek heeft belangrijke inzichten opgeleverd over hoe mensen risico's ervaren, maar het is een logische valkuil om te denken dat dit ook inzicht geeft in de vraag hoe mensen over risicobeleid denken. Vaak lijkt de onuitgesproken aanname dat mensen graag willen dat 'enge' risico's extra beheerst moeten worden, en dan meestal door de overheid. Natuurlijk hebben de echt grote risicoperceptie-wetenschappers dit al lang geleden onderkend en gesteld dat daarom óók onderzocht moet worden onder welke condities burgers risico's accepteren. In verreweg het meeste toegepaste risicoperceptie-onderzoek dat mij onder ogen komt, trapt men echter met enthousiasme in de logische valkuil van 'eng vraagt meer veiligheidsbeleid'.

Voor wie een stap verder wil doen en naar de mening van het publiek vraagt over veiligheidsbeleid ligt nog een tweede valkuil op de loer: de narrige (aard van) de burger. Het volstaat niet om een burger simpelweg te vragen wat hij of zij over veiligheidsbeleid denkt. De 'oerstudie' hiernaar vanuit mijn onderzoeksgroep is een onderzoek onder Amsterdamse metrogebruikers uit 2009. In dit onderzoek werden 629 respondenten in de Amsterdamse metro vragen gesteld over tunnelveiligheid. Aan de respondenten werd eerst uitgelegd dat de kans om een brand in de metrotunnel te overleven, vrijwel nul is. Ongeveer 80% van de respondenten was van mening dat ze door het gemeentelijk vervoersbedrijf (GVB) of de gemeente over dat risico geïnformeerd hadden moeten worden. Vervolgens werd aan de

respondenten uitgelegd dat de metro één van de veiligste vervoersmiddelen is; het statistisch aantal slachtoffers in metro's ligt aanzienlijk lager dan het aantal slachtoffers onder bijvoorbeeld automobilisten of fietsers. Toch was nog steeds zo'n 75% van de respondenten van mening dat nieuwe investeringen noodzakelijk waren om de metrotunnelveiligheid te verbeteren. Slechts een fractie van de respondenten was echter bereid zelf voor deze investeringen in tunnelveiligheid te betalen, via een verhoging van bijvoorbeeld de ritprijs. Als laatste werd aan de respondenten gevraagd zich in de schoenen van de Amsterdamse bestuurder te plaatsen en na te denken over de (genoodzaak-)te investering van een half miljard in tunnelveiligheid. Nu veranderde een groot aantal respondenten van mening: 50% zou, als zij bestuurder was, niet zoveel geld investeren in tunnelveiligheid. Een derde van de burgers die eerst voor meer veiligheidsinvesteringen was, had dus binnen een paar vragen zijn mening veranderd, slechts reagerend op de vraagstelling vanuit een ander perspectief.

Mijn conclusie uit dit en ander onderzoek is dat de narrige burger twee gezichten heeft. Enerzijds is hij een dwarse burger. Dat is een burger die vindt dat als het om zijn eigen veiligheid gaat de overheid vooral moet investeren terwijl hijzelf geen verantwoordelijkheid draagt. Dit is de egoïstische 'niet in mijn achtertuin' burger die we uit veel onderzoek kennen en die door bestuurders gevreesd wordt. Maar anderzijds begrijpt dezelfde burger

ook goed dat zijn eigenbelang best aan de kant geschoven mag worden voor het algemeen belang en verwacht hij zelfs dat de overheid af en toe beslissingen neemt die zijn eigenbelang schaden. Daartegen zal hij dan wel weer, mocht het toch een keer fout gaan, tot de laatste snik of tot een adequate compensatie bereikt is, strijden.

WIE IS ER DAN WEL RISICO-AVERS?

Nee, heel andere redenen dan de narrige burger zijn verantwoordelijk voor het tot stand komen van disproportioneel veiligheidsbeleid na incidenten. Politici reageren op berichtgeving in de media uit onterechte angst voor de boze burger met excessieve maatregelen om de laatste put waarin een kalf verdrongen is te dempen. Zij worden daarin aangemoedigd door wetenschappers, externe en interne adviseurs die toevallig van de studie en bestrijding van die ene putsoort hun (levens)werk hebben gemaakt. (Top)ambtenaren denken hierdoor hun minister uit de wind te houden. Allemaal heel menselijk maar het is daarmee uiteindelijk de ambtelijke en bestuurlijke risico-aversie die het 'goede' veiligheidsbeleid bedreigt. Het durven aanspreken van het tweede gezicht van de burger is daarmee de enige oplossing om dit mechanisme te doorbreken. In lijn met het recente ROB advies 'de kundige overheid' pleit ik dan ook om 'regentenmoed' in plaats van dat er wordt vertrouwd op peilingen en traditionele enquêtes die altijd alleen het eerste gezicht laten zien. ■

